

เขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ ศูนย์หัตถกรรมบ้านถาว อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่

NEW STYLE WOODEN BETEL NUT BOX OF ISAN, BAAN TAWAI HANDICRAFT CENTER, HANG DONG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

นิตยา พัดเกาะ*

*Nittaya padkoh**

สาขาสถาปัตยกรรม คณะศิลปกรรมและออกแบบอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
Department of Architecture, Faculty of Fine Art and Industrial Design, Rajamangala University
of Technology Isan.

*Corresponding author, e-mail: nittayapadkoh@gmail.com

Received: 2 April 2021; **Revised:** 14 October 2021; **Accepted:** 29 October 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปทรง ลวดลาย วัสดุ วิธีการผลิต ขนาด สีของเขียนหมากไม้
อีสานรูปแบบใหม่ และเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ด้านต่าง ๆ ที่ทำให้เขียนหมากไม้อีสานถูกปรับเปลี่ยนการใช้งาน
ตามยุคสมัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ที่ผลิตขึ้นภายในศูนย์ศิลปหัตถกรรม
บ้านถาว อำเภอดง จังหวัดเชียงใหม่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยการลงพื้นที่สัมภาษณ์ บันทึกเสียง บันทึก
ข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกภาพและแบบสังเกตการณ์ ผลการศึกษาพบร้านค้าที่ผลิตเขียนหมากไม้อีสาน
รูปแบบใหม่ จำนวน 9 ร้านค้า แต่ละร้านค้ามีการผลิตรูปทรง ลักษณะการใช้งานที่ต่างกัน โดยได้นำมาประยุกต์ใช้
ในรูปแบบโคมไฟ กล้องเก็บของ โต๊ะกลาง เป็นต้น ซึ่งกระบวนการผลิตวัสดุส่วนใหญ่ที่ใช้ทำเป็นไม้สังเคราะห์
(MDF) เพราะมีความคงทน รวมถึงกระบวนการที่เป็นอุตสาหกรรมการผลิตโดยใช้เครื่องจักรในการทำงาน
สีที่พบส่วนใหญ่เป็นสีสังเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสีทองเป็นสีที่พบมากที่สุดและสื่อความหมายถึง ความรุ่งเรือง
ความเจริญ โดยในบางร้านค้าใช้วิธีการปิดแผ่นทองลงบนตัวผลิตภัณฑ์ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวต่างชาตินิยมซื้อและมี
จำนวนขายได้ในปริมาณที่มาก สำหรับลวดลายที่พบเป็นลวดลายที่ผู้ผลิตคิดขึ้นได้แรงบันดาลใจจากสิ่งที่อยู่
รอบตัว ได้แก่ ลายไทย ลายธรรมชาติ เป็นต้น ปรากฏการณ์ที่ทำให้เขียนหมากไม้อีสานถูกปรับเปลี่ยนการใช้งาน
เกิดขึ้นจากผู้ผลิตเป็นคนอีสานและได้ย้ายที่อยู่อาศัย รวมถึงการประกอบอาชีพมายังอำเภอดง
จังหวัดเชียงใหม่แต่ยังคงอนุรักษ์รูปแบบเขียนหมากไม้อีสานไว้ แล้วนำมาผลิตแล้วเกิดค่านิยมการใช้เขียนหมาก
ไม้อีสานรูปแบบใหม่ขึ้นในพื้นที่ ผู้บริโภคส่วนใหญ่เข้าไปเป็นของตกแต่งหรือของฝาก เป็นต้น

คำสำคัญ: เขียนหมากไม้อีสาน; เขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่; ศูนย์หัตถกรรมบ้านถาว

Abstract

The purposes of this research were: (1) to investigate shapes, materials, production methods, size of new Isan wooden betel box shapes to study patterns, colors of new Isan wooden betel box shapes and (2) to study various phenomena that caused Isan wooden betel boxes to be modified for use according to the era. The participants of this research were artificers who made the new Isan wooden betel box shapes in Baan Tawai handicraft center, Hang Dong District, Chiang Mai Province. The personal interview was used to collect data. The personal interview distribution and data collection were conducted. The personal interview consisted of 2: (1) The participants' background information for collecting the data regarding the Background information of artificers who made the new Isan wooden betel box shapes. (2) The researcher observed and recorded the data at various locations according to various specified locations in terms of patterns, shapes, materials used, characteristics and production methods to be educated and analyzed by audio recordings, written records and observation forms, the research findings were as follows. First, there were 9 shops that produce new Isan wooden betel box shapes, each with its own shape. different usage characteristics which have been applied in the form of lamps, storage boxes, table centers, etc. The production process of most materials used to be made from synthetic wood (MDF) because it is durable. Second, Patterns found are patterns that by artificers come up with inspired by what's around them: Thai Stripes, Natural patterns, etc. Moreover, the most common color that they usually used was gold, which represents prosperity in some shops using the method of covering the gold leaf on the product which is popular for foreigners to buy and sell in large quantities. Finally, the phenomenon of Isan artificers moving to Hang Dong District, The north of Thailand. But it still preserves the Isan style of Isan wooden betel box. Then it is produced to create values. Using new Isan wooden betel box shapes in the area and most of the customers used as decorations or souvenirs, etc.

Keywords: Betel Nut Box of Isan; New Style Wooden Betel Nut Box; Baan Tawai Handicraft Center

บทนำ

เขียนหมากไม้อีสาน เป็นภาษาที่ชาวอีสานใช้เรียกภาชนะชนิดหนึ่ง ที่มีรูปร่างเป็นกระบอกไม้ มีช่องแบ่งประมาณ 3-7 ช่อง ไว้สำหรับใส่หมาก-พลู โดยกระบอกหมากนี้มีการตกแต่งรูปทรง ตกแต่งลวดลาย เพื่อให้เกิดความสวยงาม หรือมีการเสริมลักษณะพิเศษต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ต่อการใช้งาน เช่น มีล้อไว้สำหรับเลื่อน มีลิ้นชักสำหรับเก็บของ [1] จากการศึกษาศิลปะชิ้นหมากไม้อีสานพบว่า ชิ้นหมากไม้อีสานเป็นภาชนะที่กำลังจะเลือนหายไปจากภาคอีสาน ด้วยเหตุผลที่ว่าในปัจจุบันไม่ค่อยมีผู้ที่นิยมเคี้ยวหมากแล้ว รวมถึงเป็นวัสดุที่ใช้ไม่ในการทำ จึงทำให้ผู้ฟังไปตามกาลเวลา ชิ้นหมากไม้อีสานมีประเพณีและวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงมิตรภาพความเป็นคนอีสาน นั่นคือ ไว้สำหรับต้อนรับแขกเวลาที่มีแขกมาเยี่ยมที่เรือน ก็จะนำชิ้นหมากไม้ออกมาต้อนรับ [2] รวมถึงใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้แก่ พิธีกรรมทางด้านการแต่งงาน พิธีกรรมบุญโงมมะมวด (ของชาวอีสานตอนล่าง) เป็นต้น ทางภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีชื่อเรียกภาชนะชนิดนี้ ได้แก่ เขียนหมาก ชิ้นหมาก เขียนหมาก เขียนหมาก เขียนหมาก เป็นต้น ส่วนลักษณะรูปทรงของตัวเขียนหมากไม้พบว่า มี 3 รูปทรง ได้แก่ รูปทรงตรง รูปทรงเอวขอคั่นปากพานและรูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู สำหรับลวดลายบนตัวเขียนหมากไม้ มีการแกะด้านข้างซึ่งตัวลวดลายก็มีหลายรูปแบบอันได้แก่ ลวดลายธรรมชาติ คน สัตว์ สิ่งของ พืชพรรณ ลวดลาย

ไทย ลวดลายที่เกิดจากเครื่องมือผู้สร้างและลวดลายรูปทรงเลขาคณิต [2] เป็นต้น หรือเป็นงานแบบทาสีบนตัวเขียนหมากไม้ ในอดีตได้นำสีฝุ่นมาเขียนลายลงบนตัวเขียนหมาก และมีสีที่ได้จากต้นยางรักนำเกลี้ยงที่หาได้จากธรรมชาติเป็นสีดำนำมาทาผิวตัวเขียนหมากได้อีกรูปแบบหนึ่ง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ขันหมากไม้, เขียนหมาก)

ภาคเหนือ (กระต่ายหมาก / เขียนหมาก)

ภาคกลาง (เขียนหมาก) [3]

ภาคใต้ (กระเป๋าสีหมาก) [4]

ภาพที่ 1 ลักษณะรูปแบบเขียนหมากทั้ง 4 ภาคในประเทศไทย

จากภาพที่ 1 ลักษณะรูปแบบของเขียนหมากทั้ง 4 ภาคภายในประเทศไทยมีความงดงามและมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว มีความแตกต่างในเรื่องของรูปทรง วัสดุ กระบวนการผลิต และรายละเอียดในส่วนของอุปกรณ์ประกอบ สำหรับในอดีตคนทั่วไปเขียนหมากถือเป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคม [5] แต่ในปัจจุบันการกินหมากได้เสื่อมความนิยมลงแล้ว การสร้างสรรค์งานช่างในด้านนี้ลดน้อยลง ของเดิมที่มีอยู่ก็ไม่ได้รับการเอาใจใส่จึงสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ชนรุ่นหลังจึงไม่ค่อยรู้จักและรู้คุณค่าของภาชนะเครื่องใช้เหล่านี้เท่าที่ควร

ภาพที่ 2 รูปทรงเขียนหมากไม้อีสาน 3 รูปทรง รูปทรงตรง รูปทรงเอวขอตชั้นปากพาน รูปทรงสี่เหลี่ยมคางหมู

ภาพที่ 3 เขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ ของอาจารย์พิทยา บุญลา ตำบลห้วยชะยุ้ง จังหวัดอุบลราชธานี

จากภาพที่ 3 เขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ ลักษณะรูปทรงเป็นการนำรูปทรงเก่ามาประกอบสร้างวัสดุที่ใช้เป็นไม้จริงที่สามารถหาได้ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นไม้มงคลหรือมีความเชื่อเหมือนดังคนสมัยก่อน ได้แก่ ไม้ขนุน ไม้มะยม และไม้มะขาม เป็นต้น แรงบันดาลใจในการสร้างมีใจรักและจากความชอบเป็นส่วนตัว ปัจจุบันอาจารย์พิทยา บุญลา ได้เสียชีวิตแล้ว และไม่มีการสืบสานงานหัตถกรรมเขียนหมากไม้อีสานต่อ

จากรูปทรงของเชี่ยนหมากไม้อีสานที่มีความโดดเด่นและเอกลักษณ์เฉพาะตัวนั้น ได้พบว่าถูกนำรูปทรงไปผลิตใช้งานในต่างพื้นที่ โดยได้พบที่ศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักบ้านถวายเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นแหล่งท่องเที่ยว ทางภาคเหนือที่มีชื่อเสียงมากที่สุดแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ เป็นที่รู้จักของชาวไทยและชาวต่างประเทศ เพราะเป็นจุดกำเนิดของงานแกะสลักไม้ในจังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ไม้แกะสลักจากบ้านถวายได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทั้งในเรื่องของคุณภาพสินค้า ราคาที่ไม่สูงมาก และความโดดเด่นของงานออกแบบไม้ที่มีรูปแบบหลากหลายให้เลือกตามความต้องการและสอดคล้องกับยุคสมัย ซึ่งปัจจุบันภายในหมู่บ้านถวายเป็นงานหัตถกรรม งานไม้หลากหลายรูปแบบรวมถึงงานหัตถกรรมเชี่ยนหมากไม้ อีสานที่มีรูปทรงเป็นของทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) ให้ได้พบเห็น เชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ที่ทางบ้านถวายได้สร้างสรรค์ผลงานขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของงานไม้ที่ช่างได้นำเอาอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่น รูปทรงเฉพาะตัวของเชี่ยนหมากไม้อีสานมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานที่ตอบสนองความต้องการ แก่ผู้ใช้งานทั้งด้านรูปทรง ประโยชน์ใช้สอยทางอารมณ์ความรู้สึก จากการสัมภาษณ์คุณศิริกาญจน์ ว่องไว กล่าวเพิ่มเติมที่เป็นคนจังหวัดอุดรธานี แต่ได้มาทำกิจการส่วนตัวที่บ้านถวาย จังหวัดเชียงใหม่ โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2543 เปิดร้านขายไม้แกะสลักเกือบทุกประเภท สำหรับเชี่ยนหมากออกแบบเองจะเน้นความเป็นไทยมากที่สุดซึ่งยังคงอนุรักษ์รูปทรงเดิม จะมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะภายใน เช่น จำนวนช่องและพัฒนาในเรื่องของลวดลาย สีสน [6] และจากการสังเกตภายในศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักบ้านถวาย พบเห็นผู้ผลิตได้มีการนำรูปทรง รูปแบบมาประยุกต์ใช้ในหลายรูปแบบมีการเพิ่มเติมสีสนให้ทันสมัย รวมถึงประโยชน์ใช้สอยทางด้านการใช้งานก็เปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้ใช้โดยได้สร้างในหลากหลายรูปแบบเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้ที่จะนำไปใช้งาน ซึ่งเป็นงานไม้อีกรูปแบบหนึ่งที่มาเจริญเติบโตในแหล่งศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

จากที่กล่าวมาข้างต้นได้แสดงให้เห็นปรากฏการณ์ของช่างฝีมือพื้นบ้านของทางภาคเหนือที่ได้นำเอา รูปแบบของเชี่ยนหมากไม้อีสานมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งพบว่า รูปแบบของเชี่ยนหมากไม้อีสานถูกนำมาใช้เป็นแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โดยช่างฝีมือแต่ละคนได้มีการพัฒนารูปแบบที่แตกต่างกัน แต่ยังคงไว้ซึ่งกลิ่นอายของรูปทรงหลักของเชี่ยนหมากไม้อีสาน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปทรง ลวดลาย วัสดุ วิธีการผลิต ขนาด รูปร่าง สีและปรากฏการณ์ของเชี่ยนหมากไม้อีสานเพื่อเป็นการวิเคราะห์และรวบรวมภูมิปัญญาศิลปหัตถกรรมเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ไว้เป็นหลักฐาน เพื่อมิให้ภูมิปัญญาสูญหายตามกาลเวลา สู่แนวทางการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมของศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งทำให้เห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดมูลค่าและการสืบทอดภูมิปัญญา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปทรง ลวดลาย วัสดุ วิธีการผลิต ขนาด รูปร่างและสีของเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ ศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ด้านต่าง ๆ ที่ทำให้เชี่ยนหมากไม้อีสานถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานตามยุคสมัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่มีวิธีการดำเนินงานวิจัยดังนี้ กลุ่มตัวอย่างของเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ได้จากผู้ผลิตที่ได้สร้างผลิตภัณฑ์เชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ขึ้นภายในพื้นที่ของหมู่บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การลงพื้นที่สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เจ้าของร้านค้าที่จำหน่ายเขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ที่ผลิตสินค้าไม่ต่ำกว่า 10 ปี บันทึกเสียง บันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกภาพและแบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์และทำการบันทึกข้อมูลตามสถานที่ ในแง่ของปรากฏการณ์ ได้แก่ รูปทรง ลวดลาย วัสดุ ขนาด รูปร่าง สี รวมถึงแนวคิดลักษณะและวิธีการผลิต นำมารวบรวมศึกษาวิเคราะห์ให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ บ้านถวาย หมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

1. ผลการวิจัยในการศึกษารูปทรง ลวดลาย วัสดุ วิธีการผลิต ขนาด รูปร่างและสีของเขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ได้พบเขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ในพื้นที่ มีแหล่งที่สร้างผลงานจำนวน 9 ร้านค้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูปทรง รูปร่างและขนาด เขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่มีรูปทรงที่ยังคงอัตลักษณ์รูปแบบเขียนหมากไม้อีสานเก่าไว้ โดยพบว่ามี 2 รูปทรง ได้แก่ รูปทรงตรงและรูปทรงเอวขอذنปากพาน ทั้งนี้รูปร่างและขนาดของผลิตภัณฑ์มีความหลากหลาย เนื่องจากขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้งาน ได้แก่ กล้องเก็บของ กล้องใส่ของเบ็ดเตล็ด โคมไฟ โต๊ะกลาง หีบบรรจุของ กล่องทึบชู ถังขยะ ชั้นวางของและเป็นของที่ระลึก เป็นต้น

ลวดลายและสี พบว่าลวดลายที่นำมาใช้ในงานเป็นลวดลายไทย ลายธรรมชาติและแบบไม่มีลวดลาย แต่ใช้แผ่นทองคำเปลวติดบนพื้นผิววัสดุแทน เพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ โดยสื่อให้เห็นถึงความเป็นสิ่งสำคัญ ความศรัทธาและความเจริญรุ่งเรืองในศาสนาพุทธ อีกนัยหนึ่งชาวต่างชาตินิยมสีทองในการประดับ ซึ่งลักษณะแบบนี้ชาวต่างชาตินิยมและสั่งซื้อเป็นจำนวนมากที่มากหรืออีกหนึ่งแนวคิดจากเจ้าของร้าน 429 ยามสาย กล่าวว่าลวดลายที่จัดทำขึ้นมีแนวความคิดมาจากเส้นขนมจีนเพื่อที่จะเป็นเอกลักษณ์ของทางร้าน เพื่อที่จะไม่เหมือนใคร บางครั้งก็ได้จากลวดลายที่อยู่ในหนังสือ ลายเครือดอกไม้ตามผนังวัด เช่น ลายกนก เพราะโดยส่วนตัวเป็นผู้ที่เข้าวัดเป็นประจำ [6] สืบค้นตัวเขียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่พบว่า ใช้สีตามยุคสมัยนิยม เป็นสีสังเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์ ใช้วิธีพ่นสีลงบนตัวเขียนหมากไม้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นสีแนวสมัยใหม่ เช่น โทนพื้นสีทอง เน้นให้ความรู้สึกถึงคุณค่า ความสูงส่ง ราคาสูงของหายากและดูหรูหรา นอกจากนั้นยังพบสีแดง สีดำ สีเขียว สีน้ำเงิน สีน้ำตาลและสีจากเนื้อไม้ธรรมชาติ เป็นต้น

วัสดุและวิธีการผลิต วัสดุที่ใช้ในงานส่วนใหญ่เป็นไม้จริงและไม่เทียม ซึ่งไม้จริงตัวผลิตภัณฑ์ก็จะมีราคาที่สูงกว่าและบางครั้งทำให้ขายออกได้ยาก (ทั้งนี้ราคาขึ้นอยู่กับผลิตภัณฑ์สินค้า ลวดลาย สี รูปทรงและขนาด) ต้องให้ลูกค้าสั่งทำจึงจะมีการผลิตสินค้าออกมา ส่วนตัวผลิตภัณฑ์วัสดุที่ทำจากไม้เทียมเป็นไม้อัดประเภทสังเคราะห์ ไม้ MDF มีความแข็งแรงแต่น้ำหนักมาก การผลิตต้องใช้เครื่องจักรระบบการผลิตเป็นระบบอุตสาหกรรมเพราะต้องการความรวดเร็ว เพื่อได้การผลิตงานจำนวนมาก ๆ และใช้กากับตะปูเป็นตัวยึดติดประสาน

ภาพที่ 4 เชี่ยนหมากไม้โอ๊สานรูปแบบใหม่ที่ทำตามความต้องการของลูกค้า สี รูปทรงและวัสดุ

ภาพที่ 5 เชี่ยนหมากไม้โอ๊สานรูปแบบใหม่ของร้าน 429 ยามสาย [6]

2. ผลการวิจัยในการศึกษาปรากฏการณ์ด้านต่าง ๆ ที่ทำให้เชี่ยนหมากไม้โอ๊สานถูกปรับเปลี่ยนการใช้งานตามยุคสมัย ผลการวิจัยพบว่า เชี่ยนหมากไม้โอ๊สานรูปแบบใหม่ที่ทางร้านดำเนินการผลิตขึ้นนั้นมีปรากฏการณ์การปรับเปลี่ยนในด้านต่าง ๆ ได้แก่

2.1 การเปลี่ยนวัสดุ พบว่าได้มีการนำเอาวัสดุสมัยใหม่ส่วนใหญ่เป็นวัสดุสังเคราะห์เข้ามาใช้ในงานประกอบสร้างเชี่ยนหมากไม้โอ๊สานรูปแบบใหม่ เป็นการเปลี่ยนจากวัสดุธรรมชาติมาเป็นวัสดุสังเคราะห์ เช่น ไม้

MDF ซึ่งทนต่อการกัดกินของปลวกและทนต่อสภาพแวดล้อมได้มากกว่าเพราะมีความแข็งแรงกว่า มีผิวหน้าเรียบ มีผิวเนื้อในละเอียดเป็นเนื้อเดียวกันตลอดทั่วทั้งแผ่น มีความหนาแน่น และความเรียบสม่ำเสมอตลอดทั้งแผ่น น้ำหนักเบากว่าไม้อัดและมีคุณภาพดี แต่มีข้อเสียคือน้ำหนักที่มีมากกว่าไม้ปกติ ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 6 ไม้สังเคราะห์ MDF [7]

2.2 การเปลี่ยนผู้ใช้ ได้แก่ เชียนหมากไม้อีสานเคยเป็นภาชนะสำหรับไว้ใส่หมาก พลุ ไว้ต้อนรับแขกสำหรับผู้ที่มาเยี่ยมเยือนหรือไว้ทำพิธีกรรมทางด้านศาสนาความเชื่อ ได้แก่ พิธีกรรมทางการแต่งงาน พิธีกรรมทางด้านผี เป็นต้น แต่ในปัจจุบันได้กลายมาเป็นของฝาก ของที่ระลึก ของตกแต่ง ตามบ้านหรือร้านค้า โรงแรม รีสอร์ท เป็นต้น ซึ่งสามารถสร้างขึ้นตามแบบฉบับของตนเองและหาซื้อได้หรือสั่งทำจำนวนปริมาณที่มากได้

ภาพที่ 7 เชียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ของบ้านถวายถูกนำมาใช้สำหรับตกแต่งซุ้ม [8]

จากภาพที่ 7 เชียนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ถูกนำมาใช้สำหรับตกแต่งเรือนไม้หอมรีสอร์ท เลขที่ 289 หมู่ 3 ตำบลพังโคน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร สภาพการวาง

เชี่ยนหมากไม้มีอีสาณรูปแบบใหม่ ถูกนำมาตกแต่งประดับพื้นที่ภายในตัวอาคารทำลักษณะคล้ายแจกันที่ใส่ดอกไม้ อยู่บริเวณเรือนพักรับรอง ถูกนำมาเป็นของตกแต่งในซุ้มรับแขกโดยไว้บริเวณทางขึ้น เพื่อสื่อถึงการต้อนรับ และช่วยตกแต่งเพื่อเน้นบางจุดให้เกิดความสวยงาม ทั้งนี้เป็นการนำเชี่ยนหมากไม้มีอีสาณรูปแบบใหม่จากบุคคล ภาคเหนือมายังภาคอีสานโดยการซื้อเพื่อมาเป็นของฝาก ลักษณะตัวเชี่ยนหมากไม้มีอีสาณรูปแบบใหม่เป็นรูปทรง เหวขอตชั้นปากพาน สีทองและปิดแผ่นทองคำเปลว ความสูง 25 เซนติเมตร ปากพานกว้าง 27 เซนติเมตร ยาว 27 เซนติเมตร ฐานล่างกว้าง 17 เซนติเมตร ยาว 17 เซนติเมตร

2.3 การเปลี่ยนสถานที่การใช้งานเชี่ยนหมากไม้มีอีสาณรูปแบบใหม่ แต่ก่อนส่วนใหญ่เชี่ยนหมากไม้มีอีสาณจากเดิมที่เคยมีใช้โดยเฉพาะชาวบ้านในชนบทหรือตามบ้านเรือนที่เป็นผู้มีฐานะและผู้ที่เคยหมากก็ได้ปรับเปลี่ยนถูกนำไปใช้ในเมือง หรือตามสถานที่ท่องเที่ยว ที่พักโรงแรม เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นยังเป็นที่ชื่นชมของชาวต่างประเทศด้วย [6]

ภาพที่ 8 เชี่ยนหมากไม้มีอีสาณรูปแบบใหม่ใช้ตกแต่งและใส่สิ่งของภายในห้องน้ำ
โรงแรม Mariya Boutique Residence (2563)

2.4 การเปลี่ยนหน้าที่ มีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน เช่น จากเชี่ยนหมากไม้มีอีสาณไว้สำหรับใส่หมาก พลุ และไว้ทำพิธีกรรมทางศาสนาของคนทางภาคอีสาน ถูกนำมาใช้รองรับการตกแต่งประดับอาคารสถานที่แทน

2.5 การเปลี่ยนรูปแบบ งานศิลปหัตถกรรมที่ได้รับผลกระทบในด้านการเปลี่ยนรูปแบบนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ถูกเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยไปใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย ต่างไปจากที่เคยใช้เฉพาะอย่างเฉพาะที่เพื่อความเหมาะสมโดยเชี่ยนหมากไม้มีอีสาณได้ถูกปรับเปลี่ยนในหลายลักษณะ ได้แก่ โคมไฟประดับห้อง หีบใส่ของ โต๊ะกลาง ของที่ระลึก กล้องใส่ของเบ็ดเตล็ด กล้องทิชชูและของตกแต่งห้องในรูปแบบต่าง ๆ

ภาพที่ 9 การเปลี่ยนรูปแบบการใช้งานเป็น โคมไฟตั้งโต๊ะ ที่ใส่ของเบ็ดเตล็ดและชั้นวางของ

2.6 การถูกปรับเปลี่ยนราคา เชี่ยนหมากไม้อีสานที่เคยเป็นสิ่งของสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป ซึ่งทำขึ้นใช้เองหรือหากจำหน่ายก็มีราคาย่อมเยานั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทำขึ้นใหม่ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยอย่างกว้างขวางเป็นที่นิยมกันทั่วไป ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ราคาของเชี่ยนหมากไม้อีสานจะสูงขึ้นจนกลายเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยสำหรับเพิ่มสุนทรีย์ในชีวิต แต่ทั้งนี้ก็เป็นผลดีต่อช่างผู้สร้างงานหัตถกรรมเชี่ยนหมากไม้อีสานซึ่งเป็นงานที่ก่อเกิดรายได้ โดยราคาของเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ ณ ศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีตั้งแต่หลักร้อยจนถึงหลักพัน (พ.ศ. 2563) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปทรง วัสดุ สี ลวดลาย ขนาด ของตัวผลิตภัณฑ์

สรุปและอภิปรายผล

เชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ซึ่งจากเดิมที่เคยเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวบ้านในชนบท ก็มีอาจด้านทานหรือแม้แต่จะหยุดนิ่งมิให้เกิดการปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นได้ ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นไปตามเหตุและปัจจัย [9] เชี่ยนหมากไม้อีสานในรูปแบบใหม่ ที่ถูกสร้างขึ้นต่างพื้นที่ สถานที่บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ รูปทรงยังเป็นรูปทรงเชี่ยนหมากไม้อีสานที่มีอัตลักษณ์ชัดเจน ตัวเชี่ยนหมากไม้รูปแบบใหม่ที่ถูกนำไปประยุกต์จากผู้สร้างนั้น มีแนวความคิดในการสร้างเพื่อตอบสนองรองรับกลุ่มลูกค้าได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทยและกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ รวมถึงเจ้าของธุรกิจโรงแรมที่ต้องการซื้อแล้วนำไปตกแต่งภายในห้องพัก โดยนำไปใส่ของเบ็ดเตล็ดจำพวก แก้วน้ำ ทิชชู ไดรเป่าผมหรือไว้ในห้องน้ำของทางโรงแรม ใส่ของจำพวกสบู่ ยาสระผม ครีมอาบน้ำเป็นต้น ส่วนอีกหนึ่งปัจจัยหลักที่นักท่องเที่ยวชาวไทยและกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติ ให้นิยามในการเลือกซื้อเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่นี้ สืบเนื่องมาจากการใช้สกับวัสดุเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทใด นิยมนำสีทองมาเป็นส่วนประกอบเสมอ เพราะสีทองเป็นสีที่ดูแล้วให้ความรู้สึกถึงคุณค่า มีราคา สูงศักดิ์ [10] และรูปทรงที่มีความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา [11] ส่วนระบบการประกอบสร้างเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่นี้ใช้วิธีการที่เรียบง่าย ใช้ไม้สังเคราะห์ (ไม้ MDF) ใช้กาวยาทางวิทยาศาสตร์มาเป็นตัวประสาน ไม่มีวิธีการเข้าเดือยไม้แบบสมัยก่อน ลวดลายใช้วิธีการพ่นสีและทาสี หรือใช้วิธีปิดแผ่นทองคำเปลวที่บนตัวเชี่ยนหมาก จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่าการคิดคำนึงถึงอดีตของคนในปัจจุบันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การบริโภคแบบระบบทุนนิยม ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ผลิต

สินค้าจำนวนมาก ด้วยมาตรฐานเดียวกันทุกตัว รวมทั้งระบบการตลาดที่เน้นการขาย การทำกำไร ทำให้ดูเหมือนว่าผู้บริโภคมีทางเลือกมากมายแต่ต้องอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม แต่อย่างไรก็ดี เชี่ยนหมากไม้อีสานมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว และกลายเป็นเครื่องใช้ที่มีการนำรูปทรงและลวดลายไปใช้ประกอบ ดังตัวอย่างศูนย์หัตถกรรมบ้านถวายเป็นอำเภอหางดง นำไปผลิตสูสายตานักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ ซึ่งไม่เป็นเพียงแต่ในแง่การใช้สอยเท่านั้น แต่ได้เป็นเครื่องหมายแห่งเอกลักษณ์ของชาวอีสาน สร้างภาพลักษณ์อันเด่นชัดของชาติ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอีสานสืบไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลของการวิจัย ในปัจจุบันเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ด้วยผู้ผลิตยังเป็นกลุ่มช่างพื้นบ้านในบ้านถวายเป็นอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ เห็นควรที่หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต้องเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมงานหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทนี้ไว้อย่างจริงจัง ทั้งในพื้นที่บ้านศูนย์หัตถกรรมบ้านถวายเป็นอำเภอหางดงและแหล่งผลิตเชี่ยนหมากไม้ที่ภาคอีสาน เพื่อให้ผู้ผลิตมีกำลังใจและมีกำลังทุนทรัพย์ที่จะสร้างสรรค์ผลงานอีกต่อไป เพราะเชี่ยนหมากไม้อีสานเป็นวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยอดีต รูปทรงเชี่ยนหมากหมากไม้อีสานบ่งบอกความเป็นจิตวิญญาณของความเป็นอีสานและไม่ใช้แค่รูปทรงอย่างเดียวแต่เชี่ยนหมากไม้อีสานเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ล้ำค่าซึ่งต้องรักษาไม่ให้สูญหายไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] Padkho, N. (2016). The Art of Wooden Areca Nut Box in the Isaan. *Tai Culture, TAI-LAO Cultural area Berlin Germany*, 16(24), 179-185.
- [2] นิตยา พัดเกาะ. (2557). ศิลปะขันหมากไม้อีสาน [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์]. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- [3] ไทยวิถี แอนทิด. (2560). เชี่ยนหมากทองเหลืองย้อนยุค. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2563, จาก <https://www.deebrass.com/category/3>
- [4] Wicker. (2555). เครื่องจักสานภาคใต้. สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2564, จาก <https://wicker53.wordpress.com>
- [5] ธาณินทร์ เลิศนรินทร์. (2554). เชี่ยนหมาก เครื่องใช้ที่ต้องกลายเป็นโบราณวัตถุ. สืบค้นเมื่อ 19 กรกฎาคม 2564, จาก <http://www.gotoknow.org/posts/345224>
- [6] ศิริกาญจน์ ว่องไว. (2559). แนวความคิดในการสร้างเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่. เจ้าของร้าน 429 ยามสาย บ้านถวายเป็นอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. [บทสัมภาษณ์].
- [7] West Wood Live in Nature. (2563). ไม้ MDF. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2564, จาก <http://westwood.co.th/>
- [8] สุบัน เปรมปรี. (2559). แนวความคิดในการนำเชี่ยนหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่ไปใช้ประโยชน์. เรือนไม้หอมรีสอร์ท 289 หมู่ 3 ตำบลพังโคน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร. [บทสัมภาษณ์].
- [9] แสงอรุณ รัดลึก. (2552). วัฒนธรรมพื้นบ้าน ลักษณะไทย. กรุงเทพฯ: ธนาคารกรุงเทพ.
- [10] นิตยา พัดเกาะ. (2561). ขันหมากไม้อีสานรูปแบบใหม่กับการประยุกต์ใช้. สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม 2564, จาก <https://wjst.wu.ac.th/index.php/wuresearch/article/view/5266>
- [11] ตี๋ แสนบุญ. (2553). ลักษณะอีสาน: วัสดุเครื่องศิลปะและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.